

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

**Britské manželky československých letců z pohledu československých a britských úřadů
– vybrané otázky**

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

2013

VI. ročník SVOČ

Autor: Bc. Alena Sojková

Konzultant: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

Vědecký seminář: Rekonstrukce pol. procesu I.

Čestné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VI. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracovala samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Praze dne 15. 4. 2013

.....
jméno a příjmení

Obsah:

1 Úvod	4
2 Českoslovenští letci a britské ženy	6
3 Občanství.....	10
3.1 Česká situace	10
3.2 Britská situace.....	14
4 Sňatek a rozvod	17
4.1 Sňatek	17
4.2 Rozvod	21
5 Britské ženy, jejich manželé a vojenská kontrarozvědka	30
6 Závěr	36
Prameny a literatura.....	37

1 Úvod

Při práci na rekonstrukci soudního procesu v rámci Vědeckého semináře „Rekonstrukce politického procesu z 50. let“ v roce 2011/12 jsem měla tu čest seznámit se s životem Josefa Brykse. Byl to člověk statečný svými postoji i činy. Za války uprchl z okupované vlasti do Velké Británie, aby se tak sám mohl zasadit o její osvobození. Byl zajat a několikrát se pokusil o útěk, tyto však byly souhrou náhod nakonec vždy neúspěšné. Po válce se vrátil domů, do Československa, za které tak bojoval, to se mu ale odvděčilo tím, že po převratu roku 1948 byl jako vlastizrádce a zběh zatčen a odsouzen k mnohaletému vězení, ze kterého už nikdy živý nevyšel. Jeho a svůj život poutavě zaznamenala jeho žena, se kterou se seznámil ještě za války v Británii, Gertrude Bryks. Jako Angličanka měla tu odvahu odejít se svým mužem do země, kterou vůbec neznala, které nerozuměla a kde nikdo nerozuměl jí. Nebo byla možná naivní a představovala si vzdálené Československo jako zemi zaslíbenou, kde začne nový život s mužem, kterého si vzala a kterého miluje? Na to je těžké nalézt odpověď. A přesto se otázky stále vkrádají. Jaký byl osud ženy, která se po konci 2. světové války vydá bez jakýchkoliv znalostí o svém budoucím domově do neznáma, aby následovala muže, se kterým se rozhodla spojit svůj život? Trudie však nebyla výjimkou, s československými piloty odešlo do Československa mnoho Britek, které se za ně provdaly a po konci války s nimi odešly do rodné země. Jaké byly osudy těchto žen? Jistě stejně barvitě a těžké, jako Trudie.

Téma těchto žen mě zaujalo, a proto jsem se rozhodla prozkoumat ho trochu více zblízka. Už po krátkém zkoumání se však ukázalo tak rozsáhlé, že by nebylo možné ho v tak krátké práci, jako je práce tohoto typu, více rozebrat a nutně by se tak začalo více méně tříštit, navíc heuristika by byla velice obtížná. Spisy, které existovaly k těmto ženám ve svazcích StB, byly totiž při skartaci v 80. letech zničeny, proto jsou již pro zkoumání nenávratně ztraceny. Badatel o této otázce je tak nutně odkázán na velmi torzovité útržky z různých zdrojů, většinou druhotné povahy, které se přímo těchto žen nedotýkají, nebo na svědectví životopisných knih nebo samotných pamětníků. Tohoto badatelského úkolu se již zhostila PhDr. Kathleen Brenda Geaney, která toto téma zpracovává do své doktorské práce, proto jsem se pokusila vymezit své téma tak, aby bylo zároveň dostatečně nosné pro takto krátkou práci a ne příliš kolidující s výsledky práce dr. Geaney.

Téma britských manželek tedy bude v této práci profilováno především po stránce právně-historické, neboť i zde lze nalézt otázky hodné zmínky. Např. jak se těchto žen dotýkaly československé právní předpisy? Jak na ně reagovaly československé úřady? Byly po roce

1948 perzekuovány? Kolik jich odešlo zpět do Británie a přitom se potýkalo s nevolí českých úřadů umožnit jim nerušený odchod? Jak probíhaly sňatky ve Velké Británii? Potřebovaly nějaká povolení? Byly problémy s rozvodem a byly časté rozvody z důvodů snadnějšího odchodu do zahraničí? Jak probíhaly kontakty mezi československými a britskými úřady v otázce těchto žen? Otázek je mnoho a úkolem této práce bude pokusit se alespoň na některé z nich nalézt uspokojivé odpovědi.

V textu budu mluvit o československých letcích, ačkoliv jde samozřejmě o mnohem širší pojem, tedy nejen piloty, ale i mechaniky, střelce, navigátory, instruktory, lékaře apod., přesto si dovolím možná poněkud zjednodušující, ale pro tuto práci lépe vyhovující termín „českoslovenští letci“.

2 Českoslovenští letci a britské ženy

Českoslovenští letci se ocitli ve Velké Británii poté, co byla Francie poražena hitlerovským Německem, tedy v létě 1940, popř. poté, co absolvovali dlouhou anabázi z obsazené vlasti přes Maďarsko, severní Afriku až do Británie, a zůstali zde často až do poloviny roku 1945, kdy se mohli vrátit do osvobozeného Československa. Byla to dlouhá doba a mnoho z nich si zařídilo svůj soukromý život při svém, jak doufali, dočasném, ale bez vědomosti, jak dlouhém, pobytu v Británii. Byli to většinou mladí muži, jejich věk se pohyboval od 18 až po 40 let, není tedy překvapující, že navazovali vztahy se ženami, které během svého vojenského působení v letectvu potkávali, ať už na základně, nebo mimo ni.

Ke kontaktům samozřejmě docházelo již ve Francii, ale pobyt zde nebyl tak dlouhý, proto letci ani nebyli většinou sto stihnout navázat tak blízké kontakty, aby došlo k završení vztahu, tedy ke sňatku, a pokud došlo, tak šlo pouze o jednotlivce.

Ve Velké Británii byli letci umístěni na několika základnách podle svého rozdělení k československým bombardovacím nebo stíhacím jednotkám, popř. byli začleněni v britských leteckých jednotkách, ale zde se jednalo jen o desítky letců.

Již na počátku července 1940 vznikla totiž ve Velké Británii první československá letecká jednotka, a to 310. Stíhací peruť. Téměř současně, 12. Července 1940, vznikl „Inspektorát československého letectva (Czechoslovak Inspectorate General) jako nejvyšší instituce československého letectva a do jeho čela byl postaven jako inspektor generál Karel Janoušek.“¹ Druhá jednotka, a to 311. Bombardovací peruť, vznikla nedlouho poté, na přelomu července a srpna 1940. Na počátku září pak následovala i druhá stíhací jednotka, a to 312. Stíhací peruť. V té době však ještě nebylo zcela jasné, jak vlastně budou československé letecké jednotky na britském území organizovány. Snahou bylo, aby mohly československé jednotky operovat téměř nezávisle na britské straně, podobně jako Poláci, to se ale nakonec nepodařilo vyjednat, a 25. Října 1940 byla Janem Masarykem a Lordem Halifaxem jako zástupci obou stran podepsána kompromisní Dohoda mezi prozatímní vládou Československou a vládou Spojeného království Velké Británie a severního Irska o československé branné moci. V té byly upraveny i poměry v československých leteckých jednotkách, především pak Příloze I., jednající o československém letectvu. „Podle článku 2.

¹ ŠMOLDAS, Zdeněk. *Českoslovenští letci ve Velké Británii 1940-1945*. Praha, 1982. Str. 37

Této Dohody byli českoslovenští letci po dobu války přiděleni RAF a československé letecké jednotky včleněny do organizace RAF.² Přímo šlo o Dobrovolnické zálohy RAF – RAF VR. Jednotkám měli velet čeští důstojníci, z počátku jim ale byl přidělen ještě britský velitel, služebně starší, aby se předešlo počátečním zmatkům a důstojníci se zaučili. Na základnách měl letcům velet britský velitel, pokud ale byly na základně ubytovány převážně československé letecké jednotky, měl velet velitel československý. Inspektorát měl být spojovacím článkem mezi Ministerstvem národní obrany (dále jen MNO), československými leteckými jednotkami a Britským ředitelstvím pro spolupráci spojeneckého letectva v Air Ministry. Ačkoliv se českoslovenští představitelé snažili o revizi této dohody, platila až do konce války, vyhlášená posléze roku 1942 jako Dekret prezidenta republiky ze dne 13. Května 1942 o organizaci československé branné moci na území Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku. K třem již existujícím perutím pak přibyla již jen jedna jednotka, a to 313. Stíhací peruť, vytvořená v květnu 1941. Všechny 3 československé stíhací perute pak byly na konci května 1942 spojeny do jedné československé stíhací letecké skupiny, tzv. wingu (Czechoslovak Fighter Wing), a v listopadu 1943 byl tento wing přeměněn na čs. Polní stíhací skupinu (134 Czech Airfield), v jejímž rámci zůstaly již do konce války.

Českoslovenští letci nezůstávali jen na jedné základně, během války jich jednotky často vyměnily několik, ať už šlo o jednotky československé, nebo o ty britské, popř. polské, kde byli někteří českoslovenští letci začleněni. A samozřejmě, tito muži netrávili čas pouze na svých základnách, pohybovali se i mimo ni v blízkých městech, jezdili na dovolené, popř. po zranění byli hospitalizováni ve vojenských nemocnicích. A na všech těchto místech i na mnohých dalších se setkávali s britskými ženami.

Nejčastěji se mohl československý letec při své činnosti setkat s „wafkou“. W. A. A. F. (Women's Auxiliary Air Force) byli pomocné ženské sbory, které vykonávaly takové práce, kde se mužů nedostávalo a mohly na ní stačit ženy. Staraly se o kuchyni, o meteorologické předpovědi, balení padáků, telefony a telegrafy, obsluhu operačních místností a mnoho dalších. Pro československé vojáky to byl šok, když se seznámili s těmito ženami, které byly v podstatě nepřímou součástí RAF a plnily vojenskou službu ne nepodobnou té jejich, na což nebyli z československé armády zvyklí. Styky s rozatí přímo na základně byly zakázány, ale mimo ni už mladým lidem nikdo nebránil, často se tak setkávali na zábavách v barech mimo základnu.

² ŠMOLDAS, Zdeněk. *Českoslovenští letci ve Velké Británii 1940-1945*. Str. 48

Ale samozřejmě, jak již bylo zmíněno, k setkávání docházelo i jinak. Karel Macháček, budoucí lékař, kterému bylo v Anglii umožněno dostudovat medicínu, se se svou budoucí ženou Betty seznámil na studentském večírku na univerzitě. „Tak jsem na valentýnském tanci 15. Února 1942 poznal Betty Mond. Byla ve společnosti několika přátel, které jsem si matně pamatoval z univerzitního sboru, a nikdo si ji speciálně nepřisvojoval.“³ Tak vzpomínal právě Karel Macháček ve své knize, kterou napsal v Anglii a vydal pod názvem *Escape to England* ve výročí podepsání Mnichovské dohody. K seznámení ale docházelo i v nemocnici, jak se ve svých vzpomínkách zmiňuje i Stanislav Fejfar a jeho přítel František Fajtl. Dívka, které přezdíval Mignon, chtěla rozptýlit vojáky v nemocnici přinesenou knihou a krátkým rozhovorem, vztah s Fejfarem se ale zdá se prohloubit. Jeho pokračování, popř. vyvrcholení ve sňatku ale přerušila pravděpodobná smrt Stanislava Fejfara po sestřelu.⁴

Po známosti v mnoha případech následoval sňatek. V počtech se prameny rozcházejí. Josef Váňa, John Sigmund a Emil Padior docházejí ve své knize *Příslušníci československého letectva v RAF* k počtu 125 sňatků, s přidanými údaji Johna Sigmunda, které ale již autor zmiňuje jako nikde jinde neověřené, se číslo vyšplhá až na 148 sňatků, popř. dokonce 153.⁵ Pokud ale z této statistiky odečteme muže, kteří se oženili mimo Velkou Británii, nebo si prokazatelně nevzali Britku, dojdeme k číslu 112, popř. podle Sigmundových údajů 124, resp. 129. Jiné údaje uvádí ve své práci *Když nelétali* Ladislav Kudrna, který k 5. Únoru 1945 udává 81 ženatých letců ve Velké Británii (80 v Anglii a 1 ve Skotsku).⁶ V poznámkovém aparátu se ale následně zabývá otázkou velkých rozdílů v počtu sňatků u sebe a u Váni, Sigmunda a Padiora a sám dochází k tomu, že v důsledku toho, že sňatky byly uzavírány často bez povolení, nebo byly uzavřeny i po tomto datu, se mohly počty o tolik zvýšit.⁷ Dle mého vlastního šetření v archivu mohl být počet uváděný v knize *Příslušníci československého letectva v RAF* nižší než skutečný, protože i v křestních listech uložených ve VÚA⁸ se objevují další muži, jejichž oddací listy nejsou ve VÚA uloženy⁹, přesto jsou

³ MACHÁČEK, Karel A. *Útěk do Anglie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2003. ISBN 80-239-1508-8. Str. 152

⁴ KUDRNA, Ladislav. *Když nelétali*. Život našich letců v Polsku, Francii a Británii za 2. světové války. Praha: Libri, 2003. Str. 84-85 a 223, Ve válečné nemocnici a zotavovně, pozn. 14

⁵ VÁŇA, J.-SIGMUND, J.-PADIOR, E. *Příslušníci československého letectva v RAF*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky-AVIS, 1999. Str. 206-209

⁶ KUDRNA, Ladislav. *Když nelétali*, str. 168

⁷ Tamtéž, str. 234, pozn. 6)

⁸ VÚA, Praha, f. ČSL VB I., sign. Inspektorát čsl. letectva 391/ CIII-3h/3/139

⁹ VÚA, Praha, f. ČSL VB I., sign. Inspektorát čsl. letectva 391/ CIII-3h/1/139 a 139/CIII-3h/2/139

jména jejich i jejich manželek uvedených na křestním listu shodná, což nasvědčuje tomu, že byli manželé. Jde o 15 mužů, kteří se nevyskytují ani v seznamech Váni, Sigmunda a Padiora, ani mezi oddacími listy, pouze jsou ve VÚA uloženy ve speciální složce křestní listy jejich dětí, ve kterých je u ženy vždy uvedeno stejné jméno jako u muže a ještě jméno za svobodna. Samozřejmě je možné, že tito lidé nemuseli být manželé, ale fingování jména do rodného listu se jeví dost nepravděpodobným.

Zajímavé je i srovnání, co se týče sňatků v rámci jednotlivých československých leteckých jednotek. Nejvíce sňatků připadá na 311. Bombardovací peruť, a to podle seznamů bez a s doplněním Johna Sigmunda 60 (dále bez doplnění)/72 (dále s doplněním) sňatků. U 310. I 312. Peruti je to již výrazně méně, 31/34 v prvním případě a 18/22 v druhém případě. Nejméně sňatků lze zaznamenat u 313. Peruti, a to 8/9, ale tato peruť nepůsobila tak dlouho, navíc byl u ní již od počátku nedostatek československého personálu, působil zde tedy hlavně pozemní personál anglický, takže tato jednotka měla menší počet Čechoslováků. U ostatních anglických perutí jsou to většinou jednotlivci, už vzhledem k tomu, že byli většinou zařazeni po menších počtech. Velké číslo rozdílů u 311. Bombardovací peruti na jedné straně a ostatních leteckých jednotek na druhé straně možná překvapí, při hlubším pohledu ale už tak nepochopitelné není. Stíhací peruti byli méně početné, co se týká osazenstva, jak pilotů, tak obslužného personálu. V 310. Peruti působilo během nasazení asi 320 osob, z toho 125 pilotů, u 312. Peruti okolo 270, z toho přibližně 100 pilotů a u 313. Peruti asi 105 osob, z toho k 90 pilotům¹⁰. U 311. Peruti působilo za války okolo 230 pilotů československé národnosti, ale přes 100 navigátorů a pozorovatelů a velké množství dalšího personálu jako zbrojíři, letečtí mechanici, radisté apod., neboť je nutné připočítat i další personál v letadle i na základně, konečné číslo zahrnuje bez pilotů asi 930 osob, i s piloty pak už přes 1150 lidí. Tato peruť měla ale také největší ztráty. Zřejmě se po tomto již nedá předpokládat, že by bylo jakkoliv překvapující, že u 311. Peruti uzavřeli ¾ sňatků příslušníci dalšího personálu (tedy ne piloti, a to 45/53 oproti 14/18), jak leteckého, tak pozemního, protože pokud vezmeme v úvahu udané počty, pohyboval se poměr technického a jiného personálu a letců u stíhacích perutí okolo 1,25:1, zatímco u této bombardovací peruti tento poměr tvořil asi 4,1:1.

¹⁰ Zpracováno podle tabulek v knihách VÁŇA, J.-SIGMUND, J.-PADIOR, E. *Příslušníci československého letectva v RAF*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky-AVIS, 1999 a RAJLICH, Jiří-SEHNAL, Jiří. *Stíhači nad Kanálem*. Praha: Naše vojsko, 1993. V knize *Stíhači nad Kanálem* je počet letců v jednotlivých perutích trochu vyšší, protože zde v tabulkách byla zohledněna i fluktuace letců v rámci jednotlivých, ať už československých, nebo i britských nebo ostatních, perutí, proto se jednotliví letci objevují i ve více perutích, použila jsem proto údaje z knihy *Příslušníci československého ...*. Jak již bylo zmíněno, 313. peruť měla především britský personál, který nebyl započítán.

3 Občanství

3.1 Česká situace

Ženy, které se provdaly ať už v Anglii, nebo v ČSR za československé vojáky, nabývali československé státní občanství a ztráceli britské. „K nabytí československého státního občanství došlo automaticky, bez ohledu na to, zda cizinka sňatkem ztratila své dosavadní státní občanství nebo ne.“¹¹ V té době to byla zcela běžná praxe v mnoha právních řádech, sňatek byl automatickým důvodem ztráty původního státního občanství a získání občanství nového, občanství manžela. Stejný princip platil ve Velké Británii až do roku 1949, do přijetí nového British Nationality Act.

„Neztrácela je [žena – pozn. aut.] ani pozdějším rozvodem nebo rozlukou ani smrtí manželovou. Bylo-li manželství prohlášeno za neplatné, vracela se žena do původního státního svazku.“¹²

V ČSR se tato praxe řídila ustanoveními dekretu dvorské kanceláře ze dne 23. února 1833¹³ a § 5 zák. čl. L/1879, o nabývání a pozbývání státního občanství ještě z dob Rakouska-Uherska a tato ustanovení platila až do r. 1947, protože nový ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n. ve svém § 3 zachoval v tomto a podobných případech platnost starých rakouských i uherských předpisů.

Nabývání občanství bylo od počátků ČSR i nadále pevně spojeno s institutem domovského práva. „Domovské právo (domovská příslušnost) jako osobní právní poměry určité osoby k obci bylo upraveno v českých krajích zák. č. 105/1863 ř. z. ve znění novely č. 222/1896 ř. z. a na Slovensku zák. čl. XXII/1886. [...] Každý státní občan musel mít domovské právo v některé obci; mohl ho však mít pouze v jedné obci.“¹⁴ Sňatkem tak ženy nabyly domovské právo v obci, kde ho měl jejich manžel. Tento institut byl zrušen jako „nepokrokový“ až zákonem č. 174/1948 Sb. a přestal platit od 31. prosince 1948, od té doby bylo už rozhodující pouze státní občanství.

¹¹ ČERNÝ, Jan; ČERVENKA, Václav. *Státní občanství ČSSR*. Praha: Orbis, 1963. 245 s.

¹² KINDL, Vladimír. Československé státní občanství 1918-1938 (28. 10. 1918-30. 9. 1938). In *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Svazek 1. Uspořádali Karel Malý a Ladislav Soukup. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 405-431. ISBN 978-80-246-1718-3

¹³ Dekret dvorské kanceláře z 23. 2. 1833, sb. z. pol., sv. 61, č. 20, nebo sb. z. s. č. 2595

¹⁴ ČERNÝ, Jan; ČERVENKA, Václav. *Státní občanství ČSSR*, s. 39

Další změny ve způsobu nabývání občanství se britských manželek už převážně nedotkly, protože ke sňatkům s československými piloty docházelo většinou buď ještě za války ve Velké Británii, nebo těsně po válce, a to jak v Británii, tak v Československu. Přesto je dobré se o nich zmínit, protože s největší pravděpodobností souvisely s tím, že stát nemohl zcela kontrolovat, s kým se čeští občané – muži budou ženit a kdo tudíž nabude československé občanství.

Roku 1947 bylo zákonem č. 102/1947 Sb. přímo upraveno nabývání a pozbývání státního občanství sňatkem. § 1 odst. 1 tohoto zákona přímo říká, že „Cizinka nabývá sňatkem se státním občanem československým jeho státní občanství, vysloví-li ministerstvo vnitřní na její žádost s nabytím souhlas. Žádost o souhlas může být podána již před sňatkem, nejpozději však do tří měsíců po něm. ...“¹⁵ Nabývání státního občanství bylo tedy od této chvíle podmíněno udělením souhlasu ministerstva vnitřní, který samozřejmě mohl být udělen, ale i nemusel. O žádostech pak dle § 5 tohoto zákona mělo být rozhodováno podle směrnice vydané vládou na návrh ministerstva vnitřní.

Nový zákon o nabývání a pozbývání občanství byl přijat v roce 1949. V tomto zákoně, č. 194/1949 Sb., byla otázka nabývání státního občanství sňatkem upravena téměř shodně, pouze se pravomoc rozhodovat o souhlasu s nabytím občanství přesouvala na krajské národní výbory a lhůta k podání se prodloužila na 6 měsíců. Novinkou bylo to, že dle § 2 odst. 2 „Státního občanství nabývají s cizinkou její děti mladší 15 let, které pojala do své žádosti.“¹⁶ A nutnost složení státoobčanského slibu, aby vůbec k nabytí občanství došlo. Slib zněl: „Slibuji na svou čest a svědomí, že budu vždy [...] (věrna a oddána) republice Československé a jejímu lidově demokratickému zřízení a že budu řádně plnit všechny povinnosti [...] (její občanky).“¹⁷ Složení slibu mohlo být ve výjimečných případech prominuto ministerstvem vnitřní, zřejmě se to však příliš často neuplatňovalo. Tento zákon byl pak v dílčích bodech novelizován zákonem č. 72/1958 Sb., kterým se mění a doplňují předpisy o nabývání a pozbývání československého státního občanství.

¹⁵ Československo. Zákon č. 102 ze dne 29. května 1947, o nabývání a pozbývání československého státního občanství sňatkem, §1. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1947, částka 48, s. 524. Dostupný také z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=102/%201947&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

¹⁶ Československo. Zákon č. 194 ze dne 13. července 1949, o nabývání a pozbývání československého státního občanství, § 2. In *Sbírka zákonů republiky Československé, Československá republika*. 1949, částka 58, s. 563. Dostupný také z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=194/1949&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

¹⁷ Tamtéž, § 4. In *Tamtéž*, s. 564

Pozbývání občanství se britských žen dotýkalo v podstatě až po r. 1945, spíše však až po r. 1948, kdy se jich velké množství vrací zpět do vlasti. Pozbývání občanství bylo v zákoně č. 194/1949 Sb. upraveno mnohem širěji než v předchozích předpisech, což souviselo s novou politikou komunistického vedení státu. Pozbyt občanství mohla osoba dle § 7 odst. 1 tohoto zákona odnětím proto, že „... se zdržuje v cizině a a) vyvíjela nebo vyvíjí jakýmkoliv způsobem činnost státu nepřátelskou nebo takovou, která může porušit zájem státu, nebo b) nezákonně opustila území Československé republiky, nebo c) nevrátí se do vlasti do stanovené lhůty, nejméně do 30 dnů (ze zámoří do 90 dnů), ode dne doručení výzvy ministerstva vnitra k návratu.“¹⁸ Dále mohlo ministerstvo odnět občanství i tomu, kdo měl jinou státní příslušnost, nebo kdo se zdržoval mimo republiku nepřetržitě 5 let bez platného československého dokladu, který byl potřebný k pobytu v cizině. Toto ustanovení bylo ale i přes svůj jasný význam používáno velmi málo, jen v opravdu exemplárních případech.

Běžně pak docházelo k pozbývání občanství těmito ženami i proto, že se po rozvodu v Británii nebo jinde v cizině opět provdali. Do účinnosti zákona č. 102/1947 Sb., tedy do 24. června 1947 se tak dělo po sňatku s cizincem nebo bezdomovcem automaticky, nezáleželo na tom, jestli žena nabyla občanství manžela nebo nikoli, nebyla zde tedy žádná možnost, jak si občanství ponechat. „Od účinnosti zák. č. 102/1947 Sb., tj. od 24. června 1947, pozbývala občanka čs. státní občanství automaticky pouze tehdy, když podle právního řádu vlasti manžela nabývala automaticky jeho státní občanství. Mohla však žádat o ponechání československého státního občanství, a to buď již před sňatkem, nebo později do 3 měsíců po něm.“¹⁹ Stejně byla otázka pozbývání státního občanství sňatkem upravena i v zákoně č. 194/1949 Sb., jen lhůta na podání žádosti se stejně jako u nabývání prodloužila na 6 měsíců a rozhodnutí se opět přesouvalo z ministerstva vnitra na krajský národní výbor.

K pozbytí státního občanství pak mohlo dojít i v důsledku trestně právního postihu. Jako vedlejší trest totiž mohla být uložena i ztráta státního občanství. Tento vedlejší trest zavedl zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, kdy dle § 53 odst. 1 „Odsuzuje-li soud vinníka pro některý zločin uvedený v §§ 1 [velezrada – pozn. aut.], 5 [vyzvědačství], 10 [válečné škůdnictví], 11 [válečná zrada], 39 [prorada] a 40 [neoprávněné opuštění republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu], může vysloviti, že odsouzený pozbývá

¹⁸ Československo. Zákon č. 194 ze dne 13. července 1949, o nabývání a pozbývání československého státního občanství, § 7. In *Sbírka zákonů republiky Československé, Československá republika*. 1949, částka 58, s. 564. Dostupný také z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=194/1949&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

¹⁹ ČERNÝ, Jan; ČERVENKA, Václav. *Státní občanství ČSSR*. Praha: Orbis, 1963. 245 s.

státního občanství.²⁰ Odsouzení k trestu ztráty státního občanství bylo zároveň spojeno i se ztrátou čestných práv občanských podle § 52 odst. 2 (např. ztráta vyznamenání, řádů a čestných odznaků, ztráta volebního práva). Zákon č. 231/1948 Sb. byl zrušen s účinností od 1. srpna 1950 trestním zákonem č. 86/1950 Sb., který v podstatě převzal, částečně i doplnil, ustanovení o trestných činech, u kterých lze uložit trest ztráty státního občanství. V § 42 stanovil, že uložit tento vedlejší trest lze jen tam, kde to zákon výslovně stanoví, v odst. 2 přímo určil, že tento trest „... zahrnuje v sobě ztrátu čestných práv občanských, vyloučení z vojska a propadnutí celého jmění.“²¹ Z okruhu trestných činů, za které lze tento trest uložit, vypadly prorada a neoprávněné opuštění republiky (v tomto případě bylo totiž možné odebrat občanství podle zákona č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého státního občanství – viz výše), přibyla sem ale vražda na ústavním činiteli dle § 104. Tento trest z trestního zákona zmizel roku 1956, kdy zákon č. 63/1956 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb., trest ztráty státního občanství nadobro zrušil. Ačkoliv ho bylo možné proti ženám britského původu jako státním občankám ČSR užít, nikdy se tak nestalo, neboť v jediném případě, kdy byla britská manželka čs. pilota, Phyllis Šišperová, souzena a odsouzena, byl za trestný čin velezrady dle § 78 tr. z. udělen pouze trest odnětí svobody na 18 měsíců, nikoliv ztráta st. občanství, ačkoliv to bylo možné, neboť to zřejmě vzhledem k situaci nebylo ve státním zájmu.

Další možností pozbytí státního občanství bylo propuštění ze státního svazku. Této možnosti často využívaly ženy, které měly strach z toho, požádat si nejprve o doklady o britském občanství (po přijetí nového zákona o britském občanství – viz kapitola Britská situace) a nebyť vyvázány z československého občanství, jako státní občanky ČSR by mohly být perzekuovány a nepožívaly by diplomatickou ochranu Velké Británie. „Státního občanství pozbývá ten, kdo je propuštěn ze státního svazku na vlastní žádost. Státní občanství zaniká dnem doručení listiny o propuštění.“²² Do této žádosti mohly být zahrnuty i nezletilé děti do

²⁰ Československo. Zákon č. 231 ze dne 6. října 1948, na ochranu lidově demokratické republiky, § 53. In *Sbírka zákonů republiky Československé, Československá republika*. 1948, částka 85, s. 1470. Dostupný také z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=231/1948&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

²¹ Československo. Zákon č. 86 ze dne 12. července 1950, trestní zákon, § 42. In *Sbírka zákonů republiky Československé, Československá republika*. 1950, částka 39, s. 218. Dostupný také z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=86/1950&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

²² Československo. Zákon č. 194 ze dne 13. července 1949, o nabývání a pozbývání československého státního občanství, § 6. In *Sbírka zákonů republiky Československé, Československá republika*. 1949, částka 58, s. 564.

15 let, které tak pozbývaly občanství spolu s matkou (popř. otcem). Osvědčení o propuštění vydávaly jménem zemského úřadu okresní úřady, tedy ONV, v jehož obvodě měla osoba, žádající o propuštění, bydliště. Na Slovensku pak toto osvědčení vydával přímo zemský úřad (pověřenectvo vnitra). Jiné byly podmínky u osob, podléhajících branné povinnosti, to však lze vzhledem k tématu vynechat.

3.2 Britská situace

Britské občanství nebylo před rokem 1914 nijak kodifikováno. V roce 1914 byl přijat The British Nationality and Status of Aliens Act, který pouze v písemné podobě kodifikoval trvající právní stav a užíval termín „British subjekt“, britský občan.²³ Dle paragrafu 10 odst. 2 tohoto zákona bylo stanoveno, že pokud si žena s britským občanstvím vzala cizince, tak ve chvíli, kdy nabyla občanství jeho státu, ztrácela automaticky občanství britské.²⁴ Stejně tak pokud žena ovdověla, nenabývala tím automaticky britské občanství zpět.

Tato ustanovení byla vzhledem k britským manželkám československých letců i jiným ženám britského původu velmi problematická. Se ztrátou britského občanství přicházela i ztráta jakýchkoliv práv na ochranu od Spojeného království, ztráta pasu a nutnost žádat o možnost do Británie vycestovat, pokud pobývala na území státu, kde měla občanství a který vyžadoval takové dokumenty. Pro některé ženy to znamenalo i nutnost se z Británie vystěhovat ve chvíli, kdy se jejich nový stát stal nepřátelským vůči původní vlasti.

Pokud chtěla žena nabýt zpět ztracené britské občanství, procházela jakousi zkrácenou naturalizací dle paragrafu 2 odst. 5 tohoto zákona. Pokud tedy byla před uzavřením manželství britskou občankou a její manžel zemřel, nebo bylo manželství rozvedeno, neuplatňovala se na ní pravidla běžné naturalizace podle odst. 1 téhož paragrafu, ale ministr zahraničí jí i v jakýchkoli dalších speciálních případech mohl udělit britské občanství, pokud

Dostupný také z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=194/1949&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

²³ Někdy se překládá i jako „poddaný“, v daném kontextu budu používat termín „občan“, ačkoliv to vzhledem k poměrům britské monarchie není přesné.

²⁴ Velká Británie. The British Nationality and Status of Aliens Act ze 7. srpna 1914, paragraf 10. 1914, částka 17. Dostupný z WWW: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1914/17/pdfs/ukpga_19140017_en.pdf . Plné znění odst. 2: „Where a woman has (whether before or after the commencement of this Act) married an alien, and was at the time of her marriage a British subject, she shall not, by reason only of that fact, be deemed to have ceased to be a British subject unless, by reason of her marriage, she acquired the nationality of her husband.“

to uznal za vhodné, ačkoliv ani dlouhodobě nepobývala na dominiích Jeho Veličenstva, ani nebyla ve službách Jeho Veličenstva po dobu nutnou k běžné naturalizaci.²⁵

Tato politika v otázce občanství se změnila až přijetím nového zákona o občanství, The British Nationality Act, v roce 1948, s platností od 1. ledna 1949.²⁶ Tento zákon především upravoval otázku vzniku nového typu občanství, „citizen of the United Kingdom and Colonies“ (CUKC), což bylo, jak název napovídá, občanstvím samotného Spojeného království a zbývajících kolonií, které přímo přináležely k Velké Británii jako takové. Tento zákon reagoval na zákon o kanadském občanství z roku 1946, vydaný kanadským parlamentem, který změnil právní status Kanadčanů z britských poddaných na kanadské občany. V reakci na tento fakt se roku 1947 v Londýně sešla konference Commonwealthu, kde bylo dohodnuto, že si členské státy mohou upravit své vlastní, samostatné občanství. Přitom bylo i nadále zachováno občanství ustavené podle The British Nationality and Status of Aliens Act 1914, tedy „British subject“, popř. nahrazovaný termínem „Commonwealth citizen“. Ačkoliv se tedy tento zákon týkal hlavně úpravy nového občanského statusu Commonwealthu, změnil i postavení žen, které o britské občanství z důvodu manželství přišly. V paragrafu 12 odst. 1 písm. a) se vztahem k paragrafu 14 se stávají britskými občankami ženy, které sice ztratily manželstvím britské občanství, ale narodily se na území v působnosti tohoto zákona a byly by občany, pokud by paragraf 4 tohoto zákona byl v době jejich narození v platnosti.²⁷ Šlo o jakési znovuzískání ztraceného občanství. Po tomto datu byly ženy britského původu opět považovány za britské občanky.

²⁵ Velká Británie. The British Nationality and Status of Aliens Act ze 7. srpna 1914. 1914, částka 17. Dostupný z WWW: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1914/17/pdfs/ukpga_19140017_en.pdf . Plné znění odst. 5: „In the case of woman who was a British subject previously to her marriage to an alien, and whose husband died or whose marriage has been dissolved, the requirements of this section as to residence shall not apply and Secretary of State may in any other special case, if he thinks fit, grant a certificate of naturalization, although the four years' residence or five years' service has not been within the last eight years before the application.“

²⁶ Termín „platnost“ je překladem anglického termínu „come into force“, ačkoliv v českém právním řádu by tento termín měl spíše význam slova „účinnost“. Angličtina v termínech „platnost“ a „účinnost“ většinou nerozlišuje, popř. používá pro „nabytí účinnosti“ slovo „commencement“, které se v jiných případech překládá jako „počátek, začátek“.

²⁷ Velká Británie. The British Nationality Act z 30. července 1948. 1948, částka 56. Dostupný z WWW: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1948/56/pdfs/ukpga_19480056_en.pdf Plné znění - Paragraf 14: „A woman who, having before the commencement of this Act married any person, ceased on that marriage or during the continuance thereof to be a British subject shall be deemed for the purposes of this Act to have been a British subject immediately before the commencement of this Act.“

Paragraf 12 odst. 1 písm. a: „A person who was a British subject immediately before the date of the commencement of this Act shall on that date become a citizen of the United Kingdom and Colonies if he possesses any of the following qualifications, that is to say – (a) that he was born within the territories comprised

Vzhledem k českým úřadům však nešlo téměř o žádnou změnu, ty se k nim nadále chovaly jako k občankám československým, neboť zdejší právní řád dvojí občanství neuznával, rozhodným pro něj bylo čs. státní občanství. „... osoba dvojího státního občanství se nemůže odvolávat na jiné státní občanství, jestliže je považována také za československého občana.“²⁸ Navíc, aby žena mohla být znovu v úplnosti britským občanem se vším všudy, musela si pořídit potřebné doklady na britské ambasádě. To bylo velmi problematické, neboť ženy měly, často oprávněně, obavy z následné perzekuce. Proto některé nejprve žádaly o propuštění ze státního svazku ČSR a až pak o získání dokladů o britském občanství, jak již bylo pojednáno výše.

at the commencement of this Act in the United Kingdom and Colonies, and would have been such a citizen if section four of this Act had been in force at the time of his birth.“

²⁸ ČERNÝ, Jan; ČERVENKA, Václav. *Státní občanství ČSSR*. Praha: Orbis, 1963. 245 s.

4 Sňatek a rozvod

4.1 Sňatek

Sňatky mezi československými vojáky, popř. piloty, a britskými ženami byly většinou uzavírány ve Velké Británii, a to jak ve většině případů ještě za války, tak krátce po válce.

Pro to, aby mohlo ke sňatku vůbec dojít, musel však mít jakýkoliv československý voják povolení vojenského úřadu. „Odvedení, kteří dosud nenastoupili presenční služby, dále pak osoby v presenční službě, jakož i vojenské osoby z povolání potřebují k sňatku povolení vojenského úřadu. Jinak není k sňatku potřebí zvláštního úředního povolení.“²⁹

Po delším pobytu v Británii si velké množství letců našlo partnerky a chtěli se s nimi často oženit. Na vzrůstající počet sňatků, mnohdy i bez povolení, reagovalo ministerstvo národní obrany (dále jen MNO) značně odmítavě. Důvod tohoto stavu spatřovaly na ministerstvu „... v dlouhé trvání války a v poměrné nečinnosti, která ponechává příliš mnoho času na soukromý život.“³⁰ Proto bylo vydáno prohlášení, ve kterém bylo řečeno, že „ministerstvo bude povolovat sňatky jen zcela výjimečně, a to případ od případu a za takových okolností, které budou moci odůvodnit předpoklad, že se bude jednat o manželství šťastné. Dále se v komuniké upozorňovalo na to, že válečná manželství po válce zpravidla nevydrží, a uzavření manželství potřebuje náležitou úvahu.“³¹

Snad i z toho důvodu bylo k uzavření manželství potřeba velkého množství listin a samozřejmě i již zmíněné povolení od MNO. Toto povolení vydával zřejmě III. odbor MNO, který měl na starosti osobní záležitosti příslušníků čs. armády (mj. sňatky), záležitosti doplňovací (odvody, superarbitrace), evidenci padlých, raněných a nezvěstných a organizaci a výcvik čs. vojska. Záležitosti osobní a doplňovací pak spadaly pod 1. oddělení tohoto odboru.³² Dle Ladislava Kudrny, který čerpal údaje z fondu Inspektorátu čs. letectva³³, pak k uzavření byly potřeba tyto listiny: „opis první stránky kmenového listu, potvrzení o

²⁹ Československo. Zákon č. 193 ze dne 19. března 1920, branný zákon, § 36. In *Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Československá republika*. 1920.

³⁰ KUDRNA, Ladislav. *Když nelétali. Život našich letců v Polsku, Francii a Británii za 2. světové války*. Praha: Libri, 2003. 254 s. ISBN 80-7277-198-1. Str. 168; VÚA, Praha, f. ČSL-VB I, sign. Inspektorát čs. letectva, 99/CI-1/5/16, korespondence tajná a důvěrná, č. j. 8868

³¹ Tamtéž, str. 168; VÚA, Praha, f. ČSL-VB I, sign. Inspektorát čs. letectva, 105/CI-2ab/1/22, korespondence tajná a důvěrná, č. j. 515

³² ŠMOLDAS, Zdeněk. *Českoslovenští letci ve Velké Británii 1940-1945*. Praha, 1982. Str. 37-38

³³ VÚA, Praha, f. ČSL-VB I, sign. Inspektorát čs. letectva, 107/CI-2ab/22/31, korespondence tajná a důvěrná, č. j. 2557

vojenské službě, lékařské vyšetření, místopřísežné prohlášení, dobrozdání dvou členů v důstojnickém sboru o nevěstě, souhlas k sňatku od rodičů nevěsty, rodný list nevěsty, lékařské vyšetření a místopřísežné prohlášení nevěsty, rozsudek sňatkové komise (ta byla složena z důstojníků Inspektorátu československého letectva).³⁴ Pokud byla žena sama příslušnicí RAF (WAAF), samozřejmě potřebovala povolení pro sebe od britské strany.

Většinou byly tedy sňatky samotné uzavírány ještě na britské půdě, podle britského práva. Sňatek jako takový měl ve Velké Británii několik náležitostí.

Překážky manželství byly téměř stejné jako v ČSR, takže není potřeba se jim obsáhleji věnovat, jedinou větší výjimkou je věk 21 let, po kterém již není potřeba souhlasu rodičů k uzavření manželství. Sňatek pod 16 let byl neplatný již od počátku (v podstatě neexistentní), pokud byl uzavřen před 21. rokem nevěsty bez souhlasu rodičů, byl by platný. Získat souhlas rodičů bylo povinností ještě před sňatkem. V případě církevních obřadů zajistily splnění této povinností ohlášky, kdokoliv se mohl dostavit do kostela nebo kaple, kde byly ohlášky oznámeny, a mohl vyslovit nesouhlas se sňatkem. Pokud se tak nestalo, mělo se za to, že rodiče souhlasí. Pokud šlo o civilní obřad, musel si sám oddávající úředník být jist, že takový souhlas je, nebo že alespoň nebyl vysloven nesouhlas. Případy nevěst pod 21 let byly u těchto sňatků celkem časté, podle toho, jaký se bere finální počet manželství československých letců ve Velké Británii, dojdeme k 1/6 až 1/5 takových případů, přičemž se zdá, že přibližně s postupujícím časem války byly takovéto sňatky dívek mladších 21 let stále častější. Jednou z nich byla např. i Phyllis Šišperová, která byla později i se svým manželem v Čechách odsouzena k nepodmíněnému trestu vězení. Svatba Phyllis Myrtle, tehdy ještě Clarkové, s Jaroslavem Šišperou se odehrála 2. srpna 1941 v kostele místní anglikánské farnosti ve Wrethamu v Norfolku v době, kdy Phyllis bylo teprve 19 let. Bohužel ve své knize *Not Far From Wenceslaus Square* se o této své svatbě v podstatě nezmiňuje.³⁵

Před sňatkem pak kromě již zmiňovaných povolení vojenských úřadů u ženicha, v případě, že nevěsta byla také příslušnicí ozbrojených sil, i u nevěsty, musela dvojice před samotným obřadem, ať už šlo o občanský, nebo církevní sňatek, získat ještě další povolení nebo osvědčení, vyžadované podle anglického, popř. skotského nebo irského práva. V tomto případě bude věnovaná hlavní pozornost praxi anglické.

³⁴ KUDRNA, Ladislav. *Když nelétali*. Str. 168

³⁵ Plný titul knihy je: CLARKE SISPERA, Phyllis Myrtle. *Not Far From Wenceslaus Square*. Lewes: The Book Guild Ltd., 1990. 187 s. ISBN 0 86332 430 4.

V Anglii bylo možno uzavřít sňatek jak církevní, tak i civilní, občanský, což bylo umožněno zákonem o sňatku z r. 1836 (the Marriage Act 1836). Předtím museli všichni buď uzavřít sňatek podle rytu anglikánské církve (od r. 1753), nebo muselo jít o sňatek židovský nebo kvakerský. Od roku 1836 tak byl nejen umožněn civilní sňatek, ale jednotlivé denominace mohly na tzv. registrovaných místech uzavírat sňatek podle svého rytu, nikoliv před knězem anglikánské církve. Od této doby totiž manželství uzavřena podle tohoto zákona byla vnímána jako uzavřena podle rytu anglikánské církve.³⁶

Pro každou formu sňatku bylo potřeba jiné „povolení“, buď certifikát (certificate) nebo licence (licence). Licence byla většinou vyžadována u anglikánského sňatku, existoval však ještě jeden typ licence (licence s certifikátem), která ale souvisela s certifikátem a sloužila v podstatě ke zrychlení možnosti sňatku u tohoto certifikátu. Teď k rozdílům a podobnostem typů těchto „povolení“.

License byla používána u anglikánských sňatků, pokud nebylo přikročeno k ohláškám. Existovala licence běžná a speciální. „Běžná licence může být udělena v každé diecézi biskupem.“³⁷ Žádost se podávala jednomu ze zástupců biskupa – jeho jméno byl schopen sdělit každý vikář – a pak putovala k registrátorovi diecézi, který ji opatřil pečeti diecézního kancléře. Tato licence stála 2 libry 15 šilinků a opravňovala pár k sňatku „... v konkrétní diecézi, kde musela jedna ze stran mít bydliště 15 dní bezprostředně před udělením licence.“³⁸ Po 3 měsících, pokud nebyl sňatek uzavřen, se stávala neplatnou. Speciální licence byla udělována pouze arcibiskupem z Canterbury. Byla velmi drahá, stála 50 liber se všemi poplatky, byla vyhotovena úředníkem, zvaným „Master of Faculties“, sídlícím ve Westminsteru, ale nebyla vázána na žádné místo pobytu nebo bydliště.

Ostatní sňatky, tedy občanské, popř. sňatky ostatních denominací, mohly být uzavírány na základě certifikátu úředníka nazývaného „superintendent registrar“, tedy superintendent matrikář³⁹. Aby mohl být takový certifikát v ceně 1 šilinku udělen, musel jeden z páru oznámit chystaný sňatek matrikáři správního obvodu, ve kterém pobýval alespoň 7 dní, spolu

³⁶ Velká Británie. Marriages. A bill for Marriages in England č. 34 ze 17. února 1836 (the Marriage Act 1836). 1836. Dostupný z WWW:

[http://en.wikisource.org/wiki/1836_\(34\)_Marriages._A_bill_for_Marriages_in_England](http://en.wikisource.org/wiki/1836_(34)_Marriages._A_bill_for_Marriages_in_England) Plné znění – Paragraf 18: „And be it Enacted, That every Marriage celebrated under this Act shall be cognizable in like manner as Marriages celebrated before the *passing of this Act*, according to the rites of the Church of England.“

³⁷ PUXON, Margaret. *The Family and the Law. The law of marriage, separation and divorce*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd., 1963. Str. 25

³⁸ Tamtéž, str. 25.

³⁹ Volný překlad autora.

s uvedením jmen, adres a stavu obou stran a čestným prohlášením, že mu nejsou známy žádné překážky uzavření manželství, a pokud to bylo nutné, i se souhlasem rodičů. Matrikář pak měl povinnost vystavit takové oznámení na dobře viditelném místě ve své kanceláři na 21 dní, po vypršení této lhůty pak mohl vydat příslušný certifikát. Pokud však pár nechtěl čekat celých 21 dní, mohl zaplatit navíc 30 šilinků a získat licenci s certifikátem. Pokud by ale matrikář vydal takovouto licenci v neoprávněném případě, byl vázán sankcí 100 liber generálnímu matrikáři, aby se zajistilo dobré vykonání jeho úřadu. U této licence totiž nebyl dostatečný čas na to, aby si matrikář ověřil všechny údaje a náležitosti, protože manželství mohlo být uzavřeno po uplynutí jednoho celého dne od udělení licence, proto tedy musel být při jejím udělení velmi opatrný, a tato pokuta měla náležitou pozornost zajistit. „Oznámení, certifikát i licence se stávají neplatnými, pokud manželství není uzavřeno do tří měsíců od vystavení.“⁴⁰

Dalším způsobem, jak dojít ke sňatku dle anglikánského rytu bez potřeby všech těchto vyjmenovaných povolení, jsou samozřejmě ohlášky, tento způsob však nebyl u sňatků britských žen a československých pilotů příliš používán, protože jde o proceduru poněkud zdoluhavou a již v té době dost zastaralou a velmi tradicionalistickou, přesto se takové případy najdou, v oddacích listech ze složky Oddací a křestní listy čs. letců a jejich dětí z VÚA⁴¹ jde asi o 12 případů. Sňatek po ohláškách uzavíral např. Jaroslav Andrášek a Leona Noel Walker 1. června 1941 v místním farním kostele the Established Church, „státní církve“ (starší název pro anglikánskou církev) ve farnosti Bilston St. Mary v hrabství Stafford, a to před vikářem v Bilstonu, Arthurem Georgem Bradfordem.

Pokud vezmeme všechny oddací listy, které se dochovaly ve složce fondu ČSL VB I., sign. Inspektorát čsl. letectva 391/CIII-3h/1/139 a 391/CIII-3h/2/139⁴², dojdeme k převaze sňatků uzavíraných v Register Office před superintendantem matrikářem (superintendent registrar). Především to byly sňatky na základě rychlejší, ale také dražší licence, těch bylo přes 40, naproti tomu sňatků na základě certifikátu bylo pouze necelých 15. Časté byly i sňatky podle rytu anglikánské církve (zde označované buď jako Church of England, Established Church nebo prostě jen the Church) nebo podle rytu katolické církve. Sňatků anglikánských bylo na základě licence 5, po ohláškách 12, což je celkem vysoký počet i přesto, že ohlášky trvaly nejdéle, je to ale zřejmě dokladem toho, že pokud probíhal sňatek podle rytu anglikánské církve, trvala rodina nevěsty na tradičním postupu nebo to bylo

⁴⁰ PUXON, Margaret. *The Family and the Law*, str. 26.

⁴¹ VÚA, Praha, f. ČSL VB I., sign. Inspektorát čsl. letectva 391/ CIII-3h/1/139 a 139/CIII-3h/2/139

⁴² Tamtéž.

v této církvi zavedeným zvykem. Katolických sňatků bylo na základě rychlejší licence 10, po udělení certifikátu něco přes 5. Necelých 5 sňatků pak bylo uzavřeno i podle waleské anglikánské církve (Church in Wales) na základě licence. Několik sňatků pak bylo uzavřeno i podle rytu jiných denominací (unitáři – 1, independenti (nezávislí) – 1, presbyteriáni – 3 a kongregační církvev – 2), židovské sňatky byly 2. Dle židovského rytu se 23. března 1941 ženil i Miloslav Tausig, tou dobou letec u české squadrony na základě Honington, s Leah Staraminsky, švadlenou ze Stentonu, a to v synagoze v Ilfordu v hrabství Essex.

4.2 Rozvod

Rozvody mezi britskými ženami a československými piloty se většinou odehrávaly již na území ČSR, britské úřady do nich ani nemohly zasahovat, protože pokud byly tyto ženy na území ČSR, bylo s nimi nakládáno jako s československými občankami, kterými také byly. Avšak i pokud měl rozvod probíhat, když už byly ženy ve Velké Británii, nemusely československé občanství pozbýt, a tudíž se na ně stále hledělo jako na československé občanky a podle toho také probíhalo řízení. Bohužel právě někdy rozvod byl i pro tyto ženy možností, jak se dostat zpět do Británie, protože jinak se mohly jen obtížně vyvázat z čs. občanství.⁴³

Pokud proběhl rozvod ještě v Británii a bylo potřeba dosáhnout uznání takového rozhodnutí v ČSR, vztahoval se na tuto situaci zákon vydaný na konci r. 1946, a to zákon č. 199/1946 Sb., o uznání rozhodnutí v manželských věcech, vydaných soudy nebo úřad v cizině, v oblasti československého právního řádu.⁴⁴ Jako rozhodnutí v manželských věcech se podle § 2 rozumějí „...rozhodnutí, kterými se manželství prohlašuje za neplatné, zrušuje, rozlučuje nebo rozvádí nebo kterými se určuje právem existence nebo neexistence manželství mezi stranami.“⁴⁵ Dále stanovoval podmínky, za nichž je možné takového uznání dosáhnout. Rozhodnutí mohlo být uznáno jen, pokud tomu nebránily tuzemské předpisy o příslušnosti v manželských věcech, bylo-li předvolání nebo nařízení zahajující řízení doručeno žalované straně do vlastních rukou, a to buď na území dotčeného státu, nebo cestou právní pomoci na území jiného státu nebo v tuzemsku, a nebylo-li „... podle vysvědčení cizího soudu nebo

⁴³ Takto musela např. podle své knihy postupovat Phyllis Šišperová, aby mohla odjet z ČSR i s dětmi.

⁴⁴ Československo. Zákon č. 199 ze dne 3. října 1946, o uznání rozhodnutí v manželských věcech, vydaných soudy nebo úřad v cizině, v oblasti československého právního řádu. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1946, částka 87. Dostupný také z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=199/1946&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

⁴⁵ Tamtéž, str. 1218.

úřadu o tom předloženého podle práva pro tento soud nebo úřad platného už podrobeno opravnému prostředku, který by stávil právní moc nebo vykonatelnost.“⁴⁶ I pokud ale byly tyto podmínky splněny, nemohlo být rozhodnutí uznáno, pokud odporovalo mezinárodní smlouvě vyhlášené ve Sb. z. a n., nebo nebyla žalované straně daná možnost účastnit se řízení před cizím soudem nebo úřadem, popř. jí byla odňata nějakou nepravdelností v řízení, nebo je rozhodnutí neslučitelné s československým právní řádem (a to „nebyl-li skutkový stav zjištěn způsobem vyhovujícím v podstatě příslušným ustanovením československého právního řádu o řízení v takových věcech, nebo neposoudilo-li podle československého právního řádu poměry, pro které je tento právní řád podle svých ustanovení rozhodný, ledaže právo, podle něhož bylo rozhodnuto, je shodné s příslušnými ustanoveními československého právního řádu nebo je jím alespoň v podstatě blízké“⁴⁷), nebo by šlo o uznání poměru přířícího se veřejnému pořádku nebo dobrým mravům. Vyslovit, zda se rozhodnutí uznává, příslušelo nejvyššímu soudu. Návrh k nejvyššímu soudu mohly podat strany, soud v trestním nebo civilním řízení, ministerstvo spravedlnosti ve veřejném zájmu a každý, kdo prokázal právní zájem na uznání takového rozhodnutí. Nejvyšší soud rozhodoval podle ustanovení o řízení nesporném. Tento zákon zřejmě reagoval na množící se případy řešení manželských sporů z manželství, vzniklých za války v cizině, které byly rozhodnuty ještě mimo území ČSR, a bylo nutné se k nim nějak postavit. I důsledkem takového rozhodnutí tedy mohl být rozvod, pokud se československý letec rozhodl rozvést se svou manželkou ještě v Británii, nebo pokud nastala nějaká jiná situace, která vedla k soudnímu nebo jinému řízení v otázkách manželství. Dále už však většinou docházelo k rozvodu až po příjezdu na území československého státu, popř. poté, co se Britka vrátila do Velké Británie, druhá nastíněná otázka je však komplikovaná a je možné, že nebude v mých silách ji v této práci zodpovědět. Nyní tedy k situaci při rozvodu v ČSR po r. 1945.

Zrušení manželského společenství se do 1. Ledna 1950, kdy vstoupil v účinnost nový zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném⁴⁸, řídilo obecným zákoníkem občanských

⁴⁶ Zákon č. 199/1946 Sb., s. 1218.

⁴⁷ Československo. Zákon č. 199 ze dne 3. října 1946, o uznání rozhodnutí v manželských věcech, vydaných soudy nebo úřad v cizině, v oblasti československého právního řádu. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1946, částka 87, str. 1218. Dostupný také z WWW:

http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=199/1946&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

⁴⁸ Československo. Zákon č. 265 ze dne 7. prosince 1949, o právu rodinném. In *Sbírka zákonů republiky Československé, Československá republika*. 1949, částka 86. Dostupný také z WWW:

http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=265/1949&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

(Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch) z roku 1811, který byl do československého právního řádu recipován zákonem č. 11/1918 Sb. z 28. Října 1918, tzv. recepční normou. Některá jeho ustanovení byla již nedlouho potom, především co se týká rozluky, upravena zákonem č. 320/1919 Sb. z 22 května 1919, kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství. Nyní blíže k možnostem zrušení manželského společenství. O neplatnosti manželství se nebudu více rozepisovat, soustředím se na zrušení tzv. skutečná.

Československé právo znalo do r. 1950 dva způsoby zrušení manželského společenství, a to dočasný rozvod (také zvaný rozvod od stolu a lože) a úplnou rozlukou.

Dočasný rozvod mohl být opět dvojího druhu. Zaprvé šlo o tzv. dobrovolný rozvod, který se prováděl v nesporném řízení, a o rozvod nedobrovolný, který probíhal v řízení sporném. Dobrovolný rozvod se řídil §§ 104 a 105 obecného zákoníku občanského (dále jen o. z. o.). Jednalo se v podstatě o jakousi osobní smlouvu uzavřenou mezi manžely. „V důsledku toho nemůžeme ustanovení o smlouvách obligacních ani analogicky používat na tento případ právních jednání.“⁴⁹ Ne úplně jasné bylo v tomto případě postavení soudu, zda má rozvod povolovat (dle § 103), nebo povolit bez dalšího zkoumání (solemnizovat, dle § 105). Pro platnost rozvodu bylo ale takové povolení soudu zcela nutné. Oba manželé museli před soudem vyslovit souhlas s takovýmto způsobem rozvodu, následně nemohli takovéto souhlasné prohlášení odvolat, i když druhý manžel se ještě nevyjádřil. Žádná předchozí dohoda manželů o tom, že budou s takovým rozvodem souhlasit, je však nevázála, dokud nevyslovili souhlas přímo před soudem v tomto nesporném řízení. „Důvodem rozvodu v tomto případě je souhlasná vůle stran, jejíž náležitosti jsou blíže určeny v § 105. Soud pak z úřední moci musí zkoumat, zda důvod tohoto rozvodu je dán, totiž, zda je zde srovnalá vůle obou manželů.“⁵⁰ Dohoda musela být jak ohledně osobních, tak i majetkových poměrů obou manželů. Žádost o dobrovolný rozvod museli oba manželé podat společně (společnou žádost). Podmínkou vyslovení dobrovolného rozvodu byly tzv. smírčí pokusy. Tyto se po změně zákonem č. 320/1919 Sb. již neodehrávali před farářem, ale před soudcem, byly však důležitou součástí rozvodového řízení. Měly se odehrát tři v osmidenních intervalech, u stejného, tedy rozvodového soudu, a manželé se měli dostavit osobně, oba najednou a nemohli být zastoupeni právními zástupci, pouze je mohli mít s sebou při ruce. Pokud tyto

⁴⁹ ROUČEK, František – SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. Díl 1. (§§ 1 až 284) Praha: Codex Bohemia, 1998. Str. 532.

⁵⁰ Tamtéž, str. 532

smírčí pokusy neproběhly, muselo být celé rozvodové řízení zastaveno pro absenci podstatné náležitosti dobrovolného rozvodu. Pokud byly smírčí pokusy úspěšné, řízení se zastavilo, pokud ne, pokračovalo se i nadále v rozvodovém řízení. Rozvodové řízení se končilo usnesením v nesporných věcech, obsahujícím „... výrok, že manželství se rozvádí na základě obaplné dohody, ...“⁵¹, jakékoliv výhrady se nepřipouštěly. Zrušila se společná domácnost, i nadále ale manželce trvalo právo na výživu, dále poskytovanou v penězích, tohoto nároku se nemohla manželka vzdát, jedině tehdy, pokud její nárok byl dostatečně kryt jinými majetkovými transakcemi, renta jako taková ale nebyla brána jako náhrada za výživu, proto pokud byl nárok na výživu vyšší než renta, bylo nutné tento nárok doplatit.

Dalším typem rozvodu byl tedy rozvod nedobrovolný, bez srozumění, probíhající v řízení sporném. Řídil se § 107 a násl. o. z. o. Jde zde „pouze o to, zdali manželé mají spolu dále bydlet i společně žít, anebo, zda se takové životní společenství manželů ruší.“⁵² Manželský svazek tak i nadále trval, ale manželé spolu již nemuseli žít. Takovéto řízení se zahajovalo na základě žaloby o rozvod a tato žaloba se musela opírat o právem uznaný důvod. Od novely zákonem č. 161/1921 byly odstraněny smírčí pokusy v tomto sporném řízení, přesto bylo možné uzavřít smír, který nahrazoval rozsudek soudu, ale nebyl dobrovolným rozvodem podle § 105 a násl., protože zde musel být uveden důvod rozvodu a všechna ujednání manželů, která upravovala porozvodovou situaci. Pokud se ale manželé v těchto bodech nedohodli, mohlo být nadále vedeno sporné řízení o majetku, výživném apod. Protože se jednalo o řízení sporné, byl možný rozsudek pro zmeškání. Před samotným rozsudkem mohlo být vydáno prozatímní opatření odděleného bydliště, a to jak manželce, tak i manželovi za daných důvodů, na základě žádosti ohroženého manžela, pokud je jedním žalovaného manžela ohrožena jeho tělesná či duševní integrita a je zde dán rozvodový důvod. Soud zde rozhodoval usnesením, ve kterém stanovil i dobu, po kterou bude toto prozatímní opatření trvat. Proti tomuto usnesení bylo možno podat do 14 dní od doručení usnesení odpor. Pokud mezi manželi vznikl během řízení spor o rozdělení majetku nebo o zaopatření dětí, posuzovala se takováto situace ve zvláštním řízení podle ustanovení o manželských smlouvách (dle § 117). V § 109 byl pak stanoven výčet rozvodových důvodů, teorie i soudní praxe ho však nepovažovala za taxativní, ale pouze demonstrativní. Zeiller uvádí jako důvod rozvodu „takové okolnosti, že manžel svým zaviněním ztratil nárok na práva z manželské smlouvy mu plynoucí, anebo že bez zavinění nastaly takové okolnosti, že nelze rozumně

⁵¹ ROUČEK, SEDLÁČEK. *Komentář ...*, str. 541.

⁵² Tamtéž, str. 546.

žádati, aby manželé spolu dále žili.⁵³ Sám o. z. o. vyjmenovává 9 důvodů, mezi nimiž je pro téma této práce zajímavý především důvod druhý, a to že žalovaný manžel byl odsouzen pro zločin. Přitom není potřeba, aby trest byl vykonán, ani se situace nemění provedenou amnestií. Pro zločin musí však být manžel odsouzen, nestačí pouze spáchání zločinu, i odsouzení pro přečin, které je však svou trestní sazbou přísnější než za některý zločin, není dostačující. Tento důvod mohl být zneužit pro vynucené rozvody s vězněnými letci.

U rozvodu bylo vždy možné opětné spojení. K tomuto opětnému spojení je nutné vzájemné prohlášení obou manželů, které musí mít náležitosti platného právního úkonu. Takové obnovení manželského společenství má být soudu oznámeno. Toto vzájemné prohlášení může být učiněno i mlčky, konkludentně, pokud obnoví společné soužití, tato otázka však byla dlouho sporná. Nejvyšší soud se přiklonil k tomu, že oznámení soudu o opětném spojení je pouze pořádkové, „pouhým návratem soudně rozvedených manželů k soužití je rozvod odčiněn.“⁵⁴ Autoři Komentáře k československému obecnému zákoníku občanskému se ale kloní k názoru Zeillera, že k tomuto obnovení manželského společenství dochází až oznámením soudu, stejně jako až povolením soudu dochází u rozvodu k jeho zrušení. Pokud došlo k tomuto opětnému spojení, mohli se manželé opět rozvést, a to znovu jedním z výše popsaných způsobů.

Druhým způsobem zrušení manželského společenství byla rozluka. Ta byla nově upravena zákonem č. 320/1919 Sb., tzv. manželkou novelou. Ta zavedla všeobecnou rozlučitelnost manželství pro všechny, rozluka tedy již nebyla vyloučena pro katolíky, jak bylo stanoveno v § 111 o. z. o. (rozluka katolického manželství byla předtím možná pouze smrtí nebo prohlášením za mrtva), a tyto předpisy byly platné pro všechny občany republiky. Převzala převážně všechna ustanovení o rozluce nekatolíků z o. z. o. Rozluka rušila nejen manželské spolužití, ale i manželské pouto, tedy „... manželé jsou legitimováni, aby mohli uzavřít nový sňatek.“⁵⁵ V § 13 byly stanoveny důvody rozluky, tentokrát taxativně. O rozluce bylo vedeno speciální řízení. Rozlišovaly se důvody absolutní a relativní. Absolutní byly takové, „které samy o sobě bez ohledu na zvláštní poměry rozlučujících se manželů jsou uznány za důvod rozluky.“⁵⁶ Šlo zde o cizoložství, odsouzení do žaláře nejméně na 3 léta, zlomyslné opuštění manžela (pokud se ten nevrátí i po soudním vyzvání do 6 měsíců od této výzvy), úklady o

⁵³ ROUČEK, SEDLÁČEK, *Komentář...*, str. 554.

⁵⁴ Tamtéž, str. 563

⁵⁵ Tamtéž, str. 630.

⁵⁶ Tamtéž, str. 631.

život manžela, zlé nakládání, těžké ublížení nebo opětovné urážky na cti, zhýralý život a duševní chorobu. Relativní pak byly důvody odsouzení do žaláře na méně než 3 roky, ale spáchání činu nebo pohnutky k činu svědčící o zvrhlé povaze, hlubokého rozvratu (zde již zakotvena zásada, že žalobu nemůže podat manžel, který rozvrat převážně způsobil) a nepřekonatelného odporu (zde možno pouze po připojení druhého manželka, jinak se povoluje pouze rozvod). Dále se rozeznávaly důvody podle zavinění, nebo podle toho, zda byly objektivní nebo subjektivní.

Řízení o rozluku manželství bylo jednak sporné, jednak nesporné. Sporné bylo zahájeno jen po žalobě jedné strany u místně příslušného krajského soudu, a to většinou před samosoudcem, jen na žádost před senátem. Soud mohl přihlížet jen k rozlukovým důvodům uplatněným stranami, žalovaný mohl vzájemnou žalobou uplatnit další rozlukové důvody, které se přidávaly k těm, uplatněným žalobcem. V rozlukovém řízení platila zásada vyhledávací, a to dle judikatury co do důvodů rozluky, ne co do viny. V tomto případě nebylo možné vydat rozsudek pro zmeškání ani uskutečnit rozluku smírem, konalo se přípravné jednání. V rozsudku o rozloučení musel být obsažen i výrok o vině. V nesporném řízení byl opět výlučně věcně příslušný krajský soud, místně příslušný ten, který rozhodoval ve sporu o rozvodu, a v jiných případech stejně jako u sporného řízení. Toto nesporné řízení bylo možné zahájit jen k žádosti stran a jen v zákonem stanovených případech a za stanovených podmínek. Dle z. č. 320/1919 Sb. to bylo jednak u rozvedeného manželství na žádost jednoho z manželů pro nepřekonatelný odpor. Pokud bylo manželství rozvedeno po platnosti tohoto zákona a „... uplynul-li od rozvodu alespoň rok a manželé neobnovili manželského společenství, ...“⁵⁷, mohl kterýkoliv z manželů žádat rozluku. Rozluka se vyslovovala v tomto případě usnesením, pokud soud shledal, že opravdu existuje nepřekonatelný odpor. Pokud se manžel, proti němuž směřuje žádost na rozluku, nedostavil, předpokládalo se jeho souhlas. Pokud druhý manžel nesouhlasil, vyšel najevo jiný rozlukový důvod, nebo soud nebyl přesvědčen, že jde o nepřekonatelný odpor, odkázal žadatele na sporné řízení. Jednak byla možná nesporná rozluka, pokud byl rozvod proveden na základě důvodů uvedených v manželské novele jako důvody rozlukové. Takové manželství mohlo být rozloučeno na základě žádosti jednoho z manželů na podkladě sporu z rozvodového řízení. Pokud soud uznal, že důvody v předešlém řízení byly takové, že pokud by byla podaná žaloba o rozluku místo žaloby o rozvod, byl by vynesena výrok o rozluce, vyslovil rozluku usnesením, do něhož

⁵⁷ ROUČEK, SEDLÁČEK, *Komentář...*, str. 642.

převzal výrok o vině z rozsudku o rozvodu. Pokud však od rozvodu uplynuly 3 roky, byla zde presumpce nepřekonatelného odporu, pokud tomu výsledky ústního jednání neodporovaly.

V rámci právníkové dvouletky vznikl nejen nový občanský zákoník, ale ještě před ním i zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném⁵⁸, který poprvé vyčlenil úpravu rodinného práva mimo samotný občanský zákoník a zakotvil velké změny nejen v pojmání rozvodového řízení, ale i celého manželství. Ve většině případů tato nová úprava ztížila dosažení rozvodu, v několika málo (jako např. rozvody s lidmi vězněnými z politických důvodů) je ale s ohledem na velkou výkladovou volnost soudu usnadnila.

„Osnova zná jako jedinou formu rozvázání manželství rozvod.“ „Osnova zavádí jako jediný důvod rozvodu hluboký a trvalý rozvrat manželství, který má v zápětí, že manželství nemůže plnit svůj účel.“⁵⁹ Tak zní důvodová zpráva k tomuto zákonu, která lépe než jakýkoliv popis vymezuje hlavní změny, provedené v koncepci rozvodu. Nadále již tedy existoval jen jeden způsob rozvázání manželského společenství a pouze jeden důvod, proč mohl takový rozvod nastat. To vycházelo z koncepce nové socialistické společnosti a socialistické rodiny, kde budou nadále sňatky uzavírány již jen z osobní náklonnosti a nikoli z důvodů majetkových. Bylo tedy na úvaze soudu, jak takový hluboký a trvalý rozvrat posoudí a zda ho v daném případě nalezne, nebo ne. Zde mělo být především spoléháno na životní zkušenosti lidových soudců, kteří měli tudíž takový rozvrat snadno odhalit. Ztížení rozvodu „... je (...) odůvodněno zájmem státu na zachování manželského svazku v těch případech, ve kterých neshoda mezi manžely není takového stupně, že by se stanoviska společnosti vylučoval možnost dalšího trvání manželského společenství.“⁶⁰ Důvody pro podání rozvodu musely být vážné a naléhavé a prvotním byl zájem společnosti a dětí, pokud ten trval, nemohlo být manželství rozvázáno. Mezi manžely musel nastat tzv. objektivní rozvrat, „ t. j. aby s hlediska společnosti – a nikoli tedy již výlučných osobních vlastností manželů – byl dán mezi manžely takový skutečný a trvalý stav, který s hlediska společenských zájmů nasvědčuje, že rodina manželstvím založená není schopna plnit svou společenskou funkci.“⁶¹ Silně ochráněn byl i nevinný manžel, ten mohl, pokud s rozvodem nesouhlasil, takovému rozvodu zabránit, protože ten, kdo rozvod výlučně zavinil, nemohl o rozvod ani fakticky žádat. To bylo možné jen tehdy, pokud nevinný manžel s rozvodem

⁵⁸ Viz pozn. 42.

⁵⁹ *Komentář k zákonu o právu rodinném*. Upr. Jan ANDRLÍK, Jaromír BLAŽKE a kol. Praha: Orbis, 1954. Str. 106.

⁶⁰ Tamtéž, str. 108.

⁶¹ Tamtéž, str. 110.

souhlasil. Tato alternativa se ale týkala jen výlučné viny, pokud šlo o vinu částečnou, bylo možné podat žádost. Velmi silně byly chráněny zájmy nezletilých dětí, protože když existoval objektivně zjištěný rozvrat, nebyl rozvod proveden, pokud se to přičilo zájmům nezletilých dětí a rozvrat neměl na výchovu a výživu dětí nepříznivý vliv.

Rozvodové řízení probíhalo podle §§ 230-236 a §§ 239 – 241 zákona č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád, dále jen o.s.ř.), v době před jeho účinností (do 1. 1. 1951) ještě podle zákona č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství, který byl od účinnosti zákona o právu rodinném, tedy od 1. 1. 1950, modifikován zákonem č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních. Zahajovalo se na návrh. Ten se podával u příslušného lidového soudu, a to buď toho, v jehož obvodu měli manželé poslední společné bydliště, nebo u obecného soudu odpůrce, jestliže manželé neměli poslední společné bydliště v ČSR. Pokud nebylo ani jednoho takového soudu, rozhodoval o věci obecný soud navrhovatele. Řízení bylo ovládáno zásadou materiální pravdy, proto rozvodové důvody i vina na rozvodu byly vyhledávány z úřední povinnosti, soud nebyl vázán ani souhlasnými údaji manželů, proto se nepřipouštěl tzv. souhlasný rozvod. Jen pokud se druhý manžel připojil k návrhu na rozvod a zároveň se oba návrhy shodovaly co do viny na rozvodu, soud se mohl po zjištění rozvratu a viny na něm omezit jen na výsledch účastníků, kterými byli jen manželé. Ze zásady materiální pravdy vyplývalo i to, že návrh na rozvod mohl být vzat kdykoliv zpět, a to i během odvolacího řízení, stejně tak souhlas s rozvodem. Při odvolacím řízení tak prostě jen krajský soud zrušil rozsudek 1. stupně a řízení zastavil. Byl možný např. i klid řízení o rozvod a rozvod nemohl být předmětem smíru ani uznání nároku. O návrhu na rozvod rozhodoval soud rozsudkem po ústním jednání. Rozhodným stavem pro rozsudek byl stav v době vynesení rozsudku, stejné pravidlo platilo i pro rozsudek odvolací, soud tedy přihlížel i ke skutečnostem, které nastaly už za trvání řízení. Proti rozsudku nebyly možné mimořádné opravné prostředky, návrh na obnovu řízení a stížnost na porušení zákona bylo možno podat proti výroku o zamítnutí návrhu na rozvod a proti výroku o vině na rozvodu.

Soudní praxe pak blíže specifikovala např. i důvody rozvodu v případě odsouzení do vězení. Tak Kraj. soud Ostrava 11 Ok 34/51: „Odsouzení Státním soudem na 10 let odnětí svobody pro čin, kterým se manžel postavil do řad nepřátel pracujícího lidu, je již samo o sobě postačujícím důležitým důvodem, který přivodil hluboký a trvalý rozvrat manželství.“⁶²

⁶² *Komentář k zákonu o právu rodinném*, str. 116.

Kraj. soud Praha 25 Ok 137/51: „Manžel, který spáchal protistátní čin a byl proto odsouzen k trestu odnětí svobody na 20 let, způsobil hluboký a trvalý rozvrat manželství.“ Kraj. soud Praha tedy nejen stanovil, že odsouzení za protistátní čin je dostatečným důvodem rozvratu, ale manžel, který se ho dopustil, je vinen tímto rozvratem.

Pokud byly nalezeny důvody pro rozvod, tedy hluboký a trvalý rozvrat manželství, bylo dle § 31 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, nutno zjistit vinu na tomto rozvratu. Jen pokud dle § 31 odst. 2 oba manželé souhlasně požádali o upuštění od výroku o vině, mohl soud od zkoumání viny upustit, musel však předtím oba manžele poučit, jaké to pro ně může mít majetkové následky. Otázku viny měl řešit soud ve výroku o rozvodu výslovně, neboť vina na rozvodu s sebou přinášela nejen „morální opovržení“, jak je možné parafrázovat dobové komentátory zákona, ale i majetkové důsledky. Dle § 28 totiž manželovi, vinnému rozvratem manželství, „může (...) být oduznán jeho podíl anebo nárok na jmění náležející do zákonného společenství majetkového.“ Podle § 34 má uznání viny podstatný vliv na vyživovací povinnost vůči druhému manželovi. Nebylo možné, až na výše zmíněnou výjimku § 31 odst. 2, rozhodnout o rozvodu, aniž by bylo rozhodnuto o vině, toto rozhodnutí musel soud učinit z úřední povinnosti. Odvolací soud pak mohl změnit výrok o vině, i když byl napaden jen výrok o rozvodu, stejně mohl zamítnout návrh na rozvod, i když byl napaden jen výrok o vině, pokud byla vina výlučně na straně navrhovatele a odpůrce s rozvodem nesouhlasil.

Tento zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném platil v této podobě až do r. 1955, kdy byl novelou prolomen princip nemožnosti rozvodu pro nesouhlas nevinného manžela. Původní úprava, nastíněná výše, totiž velmi silně lpěla na nalezení výlučné viny, což však v praxi bylo většinou téměř nemožné. Podmínky rozvodu se pak znovu změnily s novým zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině, ze dne 4. prosince 1963, který byl účinný od 1. dubna 1964⁶³, na rozvody žen britského původu se však vztahoval jen minimálně.

Jak byla řešena situace, pokud byl podán návrh u britského soudu, zda se věci tento soud zabýval, nebo takový návrh odmítal pro svou nepřislušnost, popř. jak byla uznávána rozvodová rozhodnutí britských soudů, se mi nepodařilo bohužel zjistit.

⁶³ *Zákon o rodině*. Komentář. Zpr. J. ELIÁŠ, V. FLÉGL a kol. Praha: Orbis, 1970.

5 Britské ženy, jejich manželé a vojenská kontrarozvědka

Britské manželky československých letců byly jako potenciální hrozba sledovány velmi pečlivě, a to jak StB, tak vojenskou kontrarozvědkou. Bohužel složky těchto žen, které si vedla StB, byly v 80. letech skartovány, takže dalším pramenem pro nás můžou být právě zpravodajská zjištění vojenské kontrarozvědky.

Vojenská kontrarozvědka vznikla jako Obranné zpravodajství (OBZ) již krátce po r. 1945, její počátky jsou ale kladeny dokonce už do období exilu v Moskvě. Již od r. 1945, kdy byla tato složka začleněna pod ministerstvo národní obrany (MNO), byla pod silným vlivem KSČ a zprostředkovaně i Moskvy. Komunisté se snažili převzít v OBZ a především Hlavní správě OBZ (HS-OBZ) rozhodující roli, aby se tak mohli dostávat k důležitým informacím o zpravodajské ochraně armády, vojenského průmyslu a státních hranic. OBZ se brzo stalo nejvýznamnější zpravodajskou službou v ČSR a bylo jakýmsi státem ve státě. Zpočátku mírný vliv KSČ a jejich kádrů se neustále zvyšoval pomocí intrik vedoucích k odstranění stávajících pracovníků a nahrazování novými, spolehlivými. Hlavně zpočátku byl problém především s malým vzděláním stranicky znalých pracovníků, rozhodující byla ale podpora mocenských sil ve státě. Díky tomu ještě před únorem 1948 KSČ zcela OBZ ovládla a bylo jí cenným zdrojem informací i před únorovým pučem. Po r. 1948 pak bylo vítaným nástrojem k čistkám v ČSLA. R. 1950 se OBZ, tedy 5. oddělení Hlavního štábu MNO, přerodilo v Hlavní informační službu (HIS). R. 1951 pak nastal důležitý zlom, HIS byla vyjmuta z MNO a zařazena do ministerstva národní bezpečnosti pod názvem Velitelství vojenské zpravodajské služby (VVZS). To bylo následně r. 1952 přejmenováno na Hlavní správu Vojenské kontrarozvědky (HS VKR) a byla hlouběji propracována jeho organizační struktura, která byla silně rozkolísaná od rozsáhlých čistek ve 40. a prvních rocích 50. let. R. 1953 po zrušení Ministerstva národní bezpečnosti byla HS VKR přesunuta do Ministerstva vnitra jako její VI. správa.⁶⁴ Právě v těchto letech byl i důsledněji uspořádán archiv Hlavní správy Vojenské kontrarozvědky, z něhož je většina informací, které zde budou zmíněny, a to do fondu 302⁶⁵.

Britské ženy byly Vojenskou kontrarozvědkou (VKR – bude zde užíváno jako souhrnné označení pro všechny vývojové fáze orgánu, tedy OBZ, HIS, VVZS i HS VKR) sledovány většinou ze dvou důvodů, a to již od r. 1946. Prvním bylo jejich členství v různých spolcích

⁶⁴ *Nástin dějin VKR*. Vojenské zpravodajství Česká republika [online]. [Cit. 26. 3. 2013] Dostupné z: <http://www.vzcr.cz/dejinyvkr.aspx>

⁶⁵ Archiv bezpečnostních složek (ABS), f. Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky (HS VKR), sign. 302.

zaměřujících svou činnost na rozvoj styků osobních i kulturních s Velkou Británií, druhým pak bylo právě sledování kvůli jejich manželům, kteří, pokud měli manželku cizinku, byli v armádě pečlivě evidováni a ne zřídka na podkladu tohoto faktu následně z armády vyhozeni nebo posláni na neomezenou dovolenou.

Na území ČSR existovalo po konci války několik spolků zaměřených na Anglii či Velkou Británii. Jako hlavní organizaci v ČSR spatřovala VKR British Council (Britskou radu), která měla mít rozhodující slovo ve většině anglofilských spolků, ať už přímo, či nepřímo, a měla spolupracovat přímo s IS (Intelligent Service – britská tajná služba – pozn. autora), British Council měl také vést seznam všech takovýchto spolků. Sledována byla jak samotná British Council, tak i další, např. Anglický klub (English Club), který měli navštěvovat někteří záložní důstojníci s anglickými manželkami (členem měla být např. manželka čs. letce Jaroslava Andráška Leona a Stanislava Peroutky Catherine), Britsko-americký klub (pobočky např. v Kolíně, Pardubicích a Turnově), Britský institut (British Institute, umožňující např. nadaným studentům studium ve Velké Británii), British Society of Czechoslovakia (jejímž členem byl např. i Hubert Ripka), Klub spojeneckých důstojníků (navštěvovat ho měli především čs. letci) a další. Hlavními kluby pro britské ženy, které byly vytrvale sledovány, byly ale British-Born Wives a Lady Club. Lady Club byl vyhrazen pouze pro ženy, jednalo se především o besední klub a sídlil na adrese Příkopy č. p. 12 – Národní klub. Činnost v r. 1946 zdá se stagnovala, pak však byla opět obnovena a r. 1947 přesídlil klub do Panské ulice č. p. 7 na Praze 2.⁶⁶ Počátky British-Born Wives (British Born Wives) je možné vidět již za války v Anglii v rámci Československého institutu (the Czechoslovak Institute), kde byly pořádány pro britské manželky československých letců kurzy češtiny a vaření a také různé recepce.⁶⁷ Tato činnost pokračovala i v Československu, sídlo měl klub v Panské ulici na Praze 2 v místnostech Britského institutu a podle zprávy VKR měl okolo 11. listopadu 1946, kdy byl otevřen, 150 členek, přičemž ve zprávě je odhadován počet žen britského původu v ČSR na 800. Z října 1946 pak pochází také první seznam členek tohoto klubu do důvěrníka Leo Tvrdeho.⁶⁸ Členkami byly z manželek čs. letců např. Winifred Kopřivová, Phyllis Horáčková, Doreen Masaříková, Jean Němcová, Mildred Kodýtková, Mildred Szeligová, Leah

⁶⁶ ABS, f. HS VKR, sign. 302-148-1

⁶⁷ HEUMOS, Peter. Die Emigration aus der Tschechoslowakei nach Westeuropa und dem Nahen Osten 1938-1945. Politisch-soziale Struktur, Organisation und Asylbedingungen der tschechischen, jüdischen, deutschen und slowakischen Flüchtlinge während des Nationalsozialismus. Darstellung und Dokumentation. Mnichov: Oldenbourg, 1989. Str. 457-459 (zpráva o činnosti Československého institutu).

⁶⁸ ABS, f. HS VKR, sign. 302-586-3

Taussigová, Ruth Vaverková, Margareth Vojtíšková, Helena Brunnerová, Gladys Poštová, Jessie Kocmanová, Mary Mellionová, Jean Vydrářová a další.

Druhým důvodem sledování, jak již bylo nastíněno výše, bylo zprostředkované, skrz manželství s čs. vojáky. Jako možné riziko ze zpravodajského hlediska byly zřejmě považovány právě ženy-cizinky, provdané za čs. vojáky, protože byli již velice brzo pečlivě evidováni právě vojáci, kteří takové manželky měli. První seznam těchto žen se, zdá se, objevil už v r. 1946. Rozdělil evidenci britských žen na ty, žijící v Praze, a na žijící mimo Prahu. Hodně žen žilo se svými manželi v Praze (vojenské letiště Praha-Kbely a samozřejmě letiště civilní), hodně také v Plzni (vojenské letiště Plzeň-Bory) nebo okolo ní, u Brna a Olomouce (armádní letiště v Přerově) a v Hradci Králové. Tyto seznamy se postupně opakovaly, většinou po jednom roce, nezdají se ale vždy úplně kompletní. Podle zprávy z VKR z r. 1947 bylo k 9. 12. 1946 rozhodnuto, že se budou každého půl roku (k 15. červnu a 15. prosinci) tyto seznamy aktualizovat, měly být zanášeny změny jako např. úmrtí, přemístění. První takovýto seznam zadaný VKR měl být vypracován k 15. 6. 1947 podle stavu k 1. 1. 1947 a měla být založena jakási kartotéka.⁶⁹ Tyto seznamy jsou v archivu VKR založeny do r. 1949, zdá se, že pak již po očistě armády příliš velké množství vojáků s manželkami-cizinkami, především ze Západu, nebylo. V březnu 1948 bylo navrženo, aby bylo urychleně provedeno rozhodnutí armádního poradního sboru (APS) z 2. března 1948 „... o povinnosti důstojníků, kteří mají za manželky cizinky, předložit vojenské správě prohlášení, že se manželka zříká cizí státní příslušnosti a je státní příslušnosti československé.“⁷⁰ K 6. dubnu 1948 evidovala VKR vojenských gážistů-letců s britskými manželkami (v textu označovány jako Angličanky) asi 120 a další 3 v záloze. U 8 mužů je již uvedeno, že jsou zběhy.⁷¹ V květnu 1948 např. brněnské velitelství upozorňovalo, že se mu dostalo informací, že britské manželky uprchlých československých leteckých důstojníků provází majetek těchto mužů, když odlétají do Anglie, a byl vydán pokyn pro hlavní civilní letiště, aby jim byla důkladněji kontrolována zavazadla.⁷²

Ti příslušníci letectva s manželkami-cizinkami, kteří během let 1945-1948 nedemobilizovali, byli pak r. 1948 většinou z armády vyhozeni, přemístěni nebo posláni na neurčito na dovolenou nebo do výslužby (a často dále sledováni). Na dokumentu nazvaném

⁶⁹ ABS, f. HS VKR, sign 302-293-5-8

⁷⁰ ABS, f. HS VKR, sign. 302-293-7

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž.

Důstojníci a rotmistři, které navrhuji k propuštění na dovolenou, ze které by se již nevrátili do voj. činné služby je u většiny jako jeden z důvodů takového postupu právě jejich manželství s Angličankou nebo Američankou. Pro příklad záznam kpt. let. Vladimíra Kopečka: „Kpt. let. Vladimír Kopeček – manželka Angličanka, chce odjetí do Anglie. Jeho postoj k vládnímu programu – zřízení, našim spojencům záporný. Byl dán na dovolenou.“⁷³ Dle záznamů v tomto dokumentu jsou na dovolenou odesíláni jak ti, kteří uvažují o odchodu z ČSR, tak ti, kteří se sžili s poměry v ČSR, o odjezdu neuvažují a jsou bez zpravodajských závad. Poznámka mluví jasně: „V celku je možno tvrditi, že se nelze za žádného z důst. či rtm. co mají za manželky Angličanky zaručiti, ježto tyto ženy žijí jak v rodině tak ve veřejnosti (okolí) svým životem, samostatně, výchova dětí je prováděna bez vlivu manželů, kteří de facto nemají jak potvrdily zkušenosti naprosto žádný vliv na manželky – naopak jednali a jednají pod vlivem svých manželek a přijímají jejich názory. S českým prostředím se nesžily, považují se a považovati se vždy budou za Angličanky a dle toho budou jednati. Přednosta 5. oddělení štábu, velitelství 1. leteckého okruhu.“⁷⁴ Velmi často se na vojenské gážísty z povolání aplikoval zákon č. 213/1948 Sb., o úpravě některých poměrů na ochranu veřejného zájmu⁷⁵. Ten legalizoval vyakčnění a odstranění veřejných zaměstnanců z činné služby v době, většinou bez nároku na výslužné, a to dle §§ 1 a 2 příslušného zákona po pokynu APS, který se týkal těch, kteří od 20. února do 8. srpna 1948 stanuli před vojenským soudem nebo byli právě dáni do výslužby a „... zaujímají i po přeložení do v. v. negativní postoj ku státnímu zřízení.“⁷⁶ V těchto seznamech převažují především letci. U těchto osob, daných na dovolenou podle vládního nařízení č. 242/1938 Sb., skončil jejich služební poměr podle daných podmínek k 1. září 1948. Ti letci, vyloučení z armády do 1. 1. 1950, tedy posláni na dovolenou v této době, byli pak většinou dáni po 6 měsících do výslužby nebo do zálohy a následně i s nimi byl podobným způsobem ukončen jejich služební poměr. Jak již bylo řečeno výše, v roce 1949 není už v seznamech žádný z letců, který by měl za manželku Britku.

⁷³ ABS, f. HS VKR, sing. 302-289-1

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Československo. Zákon č. 213 ze dne 21. července 1948, o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů. In *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Československá republika*. 1948, částka 75, s. 1425-1426. Dostupný také z WWW: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=213/1948&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

⁷⁶ ABS, f. HS VKR, sing. 302-289-1

VKR také věděla o novém zákoně o britském občanství, který měl vstoupit v platnost k 1. 1. 1949 a který automaticky navrátí těmto ženám britského původu občanství, a to z Daily Express z 19. 2. 1948.

Mnoho žen se po únoru 1948 rozhodlo opět se vrátit do Velké Británie. Tuto situaci popisuje ve své knize Karel Macháček, vojenský lékař, který měl za manželku Angličanku Betty Mond. „Britský konzul v Praze intervenoval u československé vlády proti omezení cestování britských manželek čs. státních příslušníků, ale nedostal odpověď. Podle místních zákonů byly považovány za čs. státní příslušnice. Ale nátlak z britské strany pokračovala, a konečně československé úřady dovolily britským manželkám opustit zemi z humanitárních důvodů. Já jsem se však domníval, že se jich chtěly spíše zbavit.“⁷⁷ O pár let později budou čs. úřady klást mnohem větší překážky ve vycestování několika ženám. Byly evidovány ženy, které opustily v r. 1948 republiky, z nich Gladys Poštová, Phyllis Šodková odjely 8. 4. 1948 a Gabrielle Motlová 29. 5. 1948.⁷⁸ 10. 4. opustila ČSR i Tereza Betty Macháčková a Barbara Hanušová. To je jen několik odjezdů, které byly VKR zaznamenány, a dochovaly se o nich v archivních fondech záznamy, ve skutečnosti bylo samozřejmě takových žen mnohonásobně více. Po nátlaku britských úřadů jim nakonec většinou bylo dovoleno odcestovat, i když získat povolení a cestovní doklady k takové cestě nebylo zřejmě jednoduché. Větší překážky byly samozřejmě kladeny jejich manželům, jednak z toho pohledu, že šlo o vojenské osoby, jednak to byli českoslovenští státní příslušníci a bylo jasné, že z Británie už se nevrátí. Proto velmi často, především brzo po únoru 1948, docházelo k ilegálním odchodům čs. letců za hranice, a to buď za svými manželkami, které odcestovaly už před nimi, nebo nejprve uprchli oni a jejich manželky je následovaly.

V seznamech ilegálně uprchlých letců (zařazení jsou zde i ti, kteří se o útěk jen pokusili a byli dopadeni) najdeme mnoho z těch, kteří měli za manželky Angličanky. Jde např. o Jaroslava Šišperu (zadržen 21. 12. 1950), Miloše Mečíře (uprchl v lednu 1949), Hugo Melliona (uprchl v dubnu 1948), Miloslava Taussiga (uprchl v březnu 1948), Jaroslava Andráška (uprchl 30. 4. 1948) a další.⁷⁹ Výjimečné nebyly ani případy, kdy letci přelétli do západní okupační zóny Německa s pomocí různě získaných letounů. Takto opustili republiku i npor. Josef Jílek a kpt. Jaroslav Slepica (při přeletu Spitfirů S-89 z Pardubic na jejich domovské letiště v Malackách) a mjr. Josef Čermák (při letu soukromým letadlem spolu

⁷⁷ MACHÁČEK, Karel A. *Útěk do Anglie*. Escape to England. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2003. Str. 211.

⁷⁸ ABS, f. HS VKR, sign. 302-293-5-8

⁷⁹ ABS, f. HS VKR, sign. 302-302-3

s jeho majitelem Dvořákem). Případ npor. Jílka a kpt. Slepici byl dost výjimečný tím, že šlo o vojenské letouny. Oba odchod z republiky plánovali a příležitost se jim naskytla, když byli od 30. 3. do 1. 4. na osvětových přednáškách v Praze. 2. dubna 1948 přerušili cestu vlakem do jejich domovské základny v Malackách, kam byli nedlouho předtím přiděleni k detašované části Letecké vojenské akademie, a z Pardubic měli na svou základnu přepravit stroje Spitfire, které z důvodu nedostatku lidských zdrojů ještě nebyly do Malacek dopraveny. Na svou základnu ale oba muži nikdy nedoletěli. Než se stačily úřady vzpamatovat, stihly republiku po krátkém výslechu o jejich zběhnutí opustit i manželky obou mužů, Kathleen Jílková a Joyce Slepíková, a to, když obdržely britská víza, na která dosud čekaly. Po tomto incidentu probíhaly výslechy velitelů daných základen a dalších ohledně povolení k odletu apod., nakonec ale bylo pouze podáno na oba muže, stejně jako na ostatní zběhlé, trestní oznámení a tím byla zřejmě věc vyřízena. Ve stejném období jako npor. Jílek a kpt. Slepica, tedy v dubnu 1948, podle záznamů ve fondu HS VKR pod sign. 302-302-3 zběhlo dalších 10 mužů, kteří měli manželky Britky.⁸⁰ Zajímavý je i případ škpt. Jaroslava Nýče, který uprchl společně s škpt. Laštovkou, pplk. Muzikou, mjr. Filipem a jejich rodinami. S letounem C-3 škpt. Jaroslav Nýč přelétl 22. dubna 1948 z letiště v Hradci Králové do Pardubic. Zpět do Hradce, kam mířil, jak před odletem tvrdil, už ale nedoletěl a přistál na civilním letišti Vysokov u Náchoda. Tam už na něj čekali ostatní letci, když mezitím odzbrojili příslušníka SNB prap. Čtvrtečku. Nastoupili do letadla i s rodinami, vyhodili z letadla zbraně, které si předtím i na letišti opatřili, a odletěli.⁸¹ Zdá se, že v době dubna 1948 byly odchody letců za hranice docela časté, zřejmě šlo o reakci na dovolenou, na kterou bylo velké množství z nich posláno; v tu chvíli jim asi začalo být jasné, že pro nový režim budou většinou nepřáteli.

⁸⁰ Pod sign. 302-302-3 jsou většinou uloženy trestní oznámení na tyto muže, zprávy ministerstvu národní obrany o okolnostech útěku, výkazy o zběhnutí a výslechy příbuzných k těmto zběhnutím, popř. soupisy z domovních prohlídek.

⁸¹ ABS, f. HS VKR, sign. 302-302-3

6 Závěr

Britské manželky čs. letců neměly situaci před československými ani britskými úřady jednoduchou.

Se svými manželi se seznámily za mezní situace, za války. Mnoho Britek podleгло kouzlu čs. letců a odešly s nimi po konci války do jejich rodné země. Svým sňatkem ztratily britské občanství a získaly československé, čímž byly bez ochrany britských úřadů na pro ně novém a neznámém čs. území. I když jim nový zákon British Nationality Act jejich ztracené britské občanství vrátil, nebylo pro některé snadné kvůli strachu z perzekuce dostavit se na britskou ambasádu pro své doklady. Československé občanství je zároveň omezovalo i v možnosti odcestovat ze země zpět do své původní vlasti, jedinou cestou bylo někdy vyvázání ze státního občanství ČSR, což opět podněcovalo zájem československých úřadů o danou osobu po stránce zpravodajské. Rozvod byl pak mezní situací, řešením často bezvýhodné situace. Samozřejmě, mnohé ženy se rozvedly, protože si nezvykly v nové zemi, nerozuměly si s manželem apod., ale další byly k takovému řešení donuceny okolnostmi, aby mohly spolu se svými dětmi opustit republiku pohlcenou novým režimem, usnadňujícím rozvod právě s muži politicky perzekuovanými. Po únoru 1948 opustilo republiku velké množství žen britského původu, které se nesmířily s novou politickou situací kvůli perzekuci své i svých manželů a ve staré vlasti hledaly ochranu u svých rodin. Za nimi pak utíkali tajně jejich muži sledovaní tajnou policií i vojenskou kontrarozvědkou.

I ženy byly systematicky sledovány. Protokoly StB o sledování se bohužel nedochovaly, byly skartovány, ale informace ze sledování vojenské kontrarozvědky se alespoň částečně zachovaly. Poskytují nám představu o tom, jak čs. letci působící za války na Západě a jejich manželky byli sledováni na každém kroku a letci museli kvůli setrvání v armádě vykázat původ své manželky, aby nakonec po r. 1948 byli i tak nemilosrdně vyakčnění, posláni na neomezenou dovolenou a následně do výslužby, v horším případě do vězení.

V padesátých letech se pak už jen jednotlivé ženy snažily dostat zpět do Anglie, což se jim po velkém boji s úřady většinou podařilo, na našem území zůstala jen malá část z původního počtu těchto žen. Britským konzulátem těmto ženám byly většinou vystaveny doklady a ony jako britské občanky mohly odjet zpět domů, do Velké Británie, ze země, která se jim zpočátku zdála domovem, ale která jim nakonec ukázala spíše svou odvrácenou tvář.

Prameny a literatura

Prameny a edice pramenů

Archiv bezpečnostních složek, Praha, f. Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky, sign. 302
Vojenský ústřední archiv, f. ČSL VB I., sign. Inspektorát čsl. letectva
391/ CIII-3h/1-3/139

Sbírka zákonů a nařízení STÁTU ČESKOSLOVENSKÉHO

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé

Sbírka zákonů republiky Československé

HEUMOS, Peter. *Die Emigration aus der Tschechoslowakei nach Westeuropa und dem Nahen Osten 1938-1945. Politisch-soziale Struktur, Organisation und Asylbedingungen der tschechischen, jüdischen, deutschen und slowakischen Flüchtlinge während des Nationalsozialismus. Darstellung und Dokumentation.* Mnichov: Oldenbourg, 1989. 496 s. ISBN 3-486-54561-2.

Literatura

CLARKE SISPERA, Phyllis Myrtle. *Not Far From Wenceslaus Square.* Lewes: The Book Guild Ltd., 1990. 187 s. ISBN 0 86332 430 4.

ČERNÝ, Jan – ČERVENKA, Václav. *Státní občanství ČSSR.* Praha: Orbis, 1963. 245 s.

KINDL, Vladimír. *Československé státní občanství 1918-1938 (28. 10. 1918-30. 9. 1938).*

In Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě. Svazek 1. Uspořádali Karel Malý a Ladislav Soukup. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 405-431. ISBN 978-80-246-1718-3.

Komentář k zákonu o právu rodinném. Upr. Jan ANDRLÍK, Jaromír BLAŽKE a kol. Praha: Orbis, 1954. 567 s.

KUDRNA, Ladislav. *Když nelétali.* Život našich letců v Polsku, Francii a Británii za 2. světové války. Praha: Libri, 2003. 254 s. ISBN 80-7277-198-1.

MACHÁČEK, Karel A. *Útěk do Anglie.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2003. 279 s. ISBN 80-239-1508-8.

PUXON, Margaret. *The Family and the Law. The law of marriage, separation and divorce.* Harmondsworth: Penguin Books Ltd., 1963. 250 s.

RAJLICH, Jiří-SEHNAL, Jiří. *Stíhači nad Kanálem.* Československý stíhací wing RAF 1942-1945. Praha: Naše vojsko, 1993. 381 s. ISBN 80-206-0320-4.

ROUČEK, František – SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi*. Díl 1.

(§§ 1 až 284). Praha: Codex Bohemia, 1998. 1192 s. ISBN 80-85963-61-2.

ŠMOLDAS, Zdeněk. *Českoslovenští letci ve Velké Británii 1940-1945*. Praha: NTM, 1982. 372 s.

VÁŇA, J. – SIGMUND, J. – PADIOR, E. *Příslušníci československého letectva v RAF*.

Praha: Ministerstvo obrany České republiky-AVIS, 1999. 272 s. ISBN 80-86049-58-2.

Zákon o rodině. Komentář. Zpr. J. ELIÁŠ, V. FLÉGL a kol. Praha: Orbis, 1970. 441 s.

Nástin dějin VKR. Vojenské zpravodajství Česká republika [online]. [Cit. 26. 3. 2013].

Dostupné z: <http://www.vzcr.cz/dejinyvkr.aspx>